

КЛАСТЕРНІ СТРУКТУРИ ЯК ПІДҐРУНТЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

CLUSTER STRUCTURES AS A BASIS FOR ENSURING SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES

Стаття присвячена дослідженню взаємозв'язку між процесом кластеризації та забезпеченням сталого розвитку підприємств-учасників кластера, зокрема малого та середнього бізнесу. Встановлено, що забезпечення сталого розвитку, як на рівні країни, регіону та галузі, так і на рівні окремого підприємства є головним орієнтиром, що відповідає сучасним реаліям. Встановлена відповідність цілей сталого розвитку підприємств складовим сталого розвитку та відповідним цілям на рівні країни. Доведено, що кластеризація може розглядатись як один з інструментів покращення ефективності функціонування підприємств та забезпечення на цій основі його сталого розвитку. Систематизовано думки науковців щодо переваг кластерів як організаційних утворень та визначено потенційні можливості для підприємств, які виникають при входженні до кластерної структури. Це дозволило визначити основні мотиви підприємств до участі в кластерних утвореннях.

Ключові слова: сталий розвиток підприємства, складові сталого розвитку, цілі сталого розвитку, кластеризація, кластерні структури, малий та середній бізнес.

The article is devoted to the study of the relationship between the clustering process and ensuring sustainable development of enterprises participating in the cluster, in particular small and medium-sized businesses. It was established that ensuring sustainable development, both at the level of the country, region and industry, and at the level of an individual enterprise, is the main guideline that meets modern realities. The latest research and publications on issues of ensuring sustainable development and the clustering process were studied. The purpose of the study was to study the motives of enterprises, especially small and medium-sized ones, to form cluster structures based on determining the potential opportunities that participation in cluster formation gives enterprises, and their impact on achieving the goals of sustainable development of enterprises. To achieve the set goal, methods of analysis and synthesis, comparison and logical generalization were used. The list of goals of sustainable development of Ukraine until 2023, approved at the legislative level, was studied. The correspondence of the goals of sustainable development of enterprises to the components of sustainable development and relevant goals at the country level was established. It is proved that clustering can be considered as one of the tools for improving the efficiency of the functioning of enterprises and ensuring their sustainable development on this basis. The opinions of scientists on the advantages of clusters as organizational formations are systematized and the potential opportunities for enterprises that arise when entering a cluster structure are identified. It is established that participation in cluster formations significantly expands the opportunities of enterprises, especially small and medium-sized ones, to compete in the market and improve their activities. This made it possible to establish the possible impact of an enterprise's participation in a cluster formation on its achievement of sustainable development goals. Such opportunities determine the main motives of enterprises to participate in cluster formations.

Keywords: sustainable development of the enterprise, components of sustainable development, sustainable development goals, clusterization, cluster structures, small and medium-sized businesses.

УДК 330.3:334

DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.91-25>

Кагановський О.С.¹

аспірант,
Харківський національний
економічний університет
імені Семена Кузнеця

Kaganovskyi Oleksandr
Simon Kuznets Kharkiv National
University of Economics

Постановка проблеми. В умовах сьогодення майже всі європейські країни, орієнтуючись на забезпечення свого сталого розвитку, використовують кластеризацію в якості основного інструменту, який фокусується на процесах об'єднання потенціалів підприємств-учасників. Кластерні утворення в Україні з представників малого та середнього бізнесу все частіше використовуються для залучення потужних інвестицій з метою реалізації різноманітних інноваційних проєктів.

В той же час, українські представники бізнесу зіштовхуються не тільки з новими можливостями, але й з новими викликами в цій сфері. Це пояснюється фрагментарністю та недостатністю дослідження актуальних потреб та можливостей учасників кластерних утворень та відповідних мотивів підприємств для входження до складу кластеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Останнім часом в наукових дослідженнях не згадає увага до вивчення теоретичних та прикладних аспектів забезпечення сталого розвитку, в т.ч. на рівні підприємств. В загальному вигляді модель сталого розвитку досить точно описана в дослідження Шморгун Є., яка подає її як «формалізований опис та/або кількісне вираження кінцевих результатів соціальних, економічних та екологічних складових підприємницької діяльності з метою покращення якості життя людей» [1, с. 200].

Проблеми забезпечення сталого розвитку підприємства досліджували Вецько Т. [2], Воронько-Невіднича Т., Коваль О., Колода О. [3], Дем'яненко Т. [4, с. 185–188], Огієнко А. [5, с. 222–228], Петролюк Ю. [6], Степанова О., Обиденнова Т., Степанова Н. [7, с. 166–175], Шашина М., Мосійчук Д. [8],

¹ ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-1965-625X>

Хахалев Д. [9, с. 338–344] та інші. Науковцями висвітлено ряд ключових питань в цій сфері – розглянуто теоретико-методичні підходи до визначення сутності сталого розвитку підприємства, виокремлено його складові та принципи, розглянуто його параметричні характеристики та показники оцінки, окреслено основні перспективи та перешкоди його забезпечення.

Слід зауважити, що забезпечення сталого розвитку підприємства передбачає, в першу чергу, всебічне підвищення ефективності його функціонування, одним з шляхів якого можна вважати утворення кластерних структур.

Кластерні структури як особливі складні утворення досліджувались багатьма науковцями. Зокрема, Мельник В. [10, с. 19–22], Лаврухіна К. [11, с. 53–57], досліджували світовий досвід побудови кластерної моделі економіки та перспективи її впровадження в Україні, Карпенко А., Карпенко Н. [12, с. 61–75], Негляд А., Бабічев А. [13, с. 156–167], Соколовський С., Черкашина М., Науменко М. [14, с. 269–272] вивчали теоретичні та прикладні аспекти формування та функціонування кластерних структур, їх специфічні риси, цілі створення, Волик С., Савченко Т., Прибильнова І. [15, с. 371–375], Гик В., Чушак А. [16, с. 249–263], Загвойська Л. [17, с. 35–44], Реутов В. [18, с. 25–28], Петухова О. [19] – кластерні структури як основу для забезпечення конкурентоспроможності та розвитку різних соціально-економічних систем.

Дослідники наголошують, що кластеризація надає підприємствам реальну перевагу над бізнес-структурами, які працюють відокремлено. При цьому, окрім суто економічних переваг кластеризації, на думку вчених, вона сприяє вирішенню нагальних соціальних та екологічних проблем.

Водночас, слід зазначити, що вплив кластеризації на досягнення підприємствами цілей сталого розвитку потребує більш детального вивчення.

Постановка завдання. Метою дослідження було вивчення мотивації підприємств, зокрема з числа малого та середнього бізнесу, до утворення кластерних структур з врахуванням впливу потенційних можливостей, які відкриваються перед підприємствами-учасниками кластера на досягнення цілей сталого розвитку підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цілі сталого розвитку на рівні країни затверджені Указом Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». Такими цілями є:

- 1) подолання бідності;
- 2) подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства;
- 3) забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці;

4) забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх;

5) забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат;

6) забезпечення доступності та сталого управління водними ресурсами та санітарією;

7) забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх;

8) сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх;

9) створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям;

10) скорочення нерівності;

11) забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст, інших населених пунктів;

12) забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва;

13) вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками;

14) збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку;

15) захист та відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення і повернення назад (розвертання) процесу деградації земель та зупинка процесу втрати біорізноманіття;

16) сприяння побудові миролюбного і відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях;

17) зміцнення засобів здійснення й активізація роботи в рамках глобального партнерства в інтересах сталого розвитку [20].

При цьому, слушним є сформулювати цілі сталого розвитку для підприємств, розглянувши, як вони співвідносяться з цілями сталого розвитку країни, а також його складовими – економічною, соціальною та екологічною (таблиця 1).

Як видно з таблиці 1, з економічною та соціальною складовими сталого розвитку співвідносяться перша, друга та восьма цілі сталого розвитку країни. На рівні підприємств таким цілям відповідатимуть цілі створення належних умов праці та відпочинку працівників, покращення продуктивності праці та забезпечення прибутковості та фінансової стійкості підприємства.

Соціальна складова сталого розвитку передбачає досягнення третьої, четвертої, п'ятої, десятої та шістнадцятої цілей сталого розвитку на рівні держави. Ці цілі також можуть бути транспоновані на рівень окремого підприємства. Так, соціальний

Таблиця 1

Транспонування цілей сталого розвитку на мікрорівень

Цілі сталого розвитку країни	Складова	Цілі сталого розвитку підприємства	Шифр цілі
Цілі 1, 2, 8	економічна соціальна	Створення належних умов праці та відпочинку працівників, покращення продуктивності праці	ЕС_1
		Забезпечення прибутковості та фінансової стійкості підприємства	ЕС_2
Цілі 3, 4, 5, 10, 16	соціальна	Забезпечення для працівників повного соціального пакету	_C_1
		Створення можливостей для безперервного професійного розвитку	_C_2
		Забезпечення рівних гендерних можливостей	_C_3
		Забезпечення справедливої диференціації оплати праці з дотриманням розумного співвідношення між зарплатою керівного складу та основних працівників	_C_4
		Забезпечення відкритості та прозорості діяльності підприємства	_C_5
Цілі 6, 11	соціальна екологічна	Дотримання стандартів безпеки та екологічних норм	_CE1
		Участь у життєдіяльності громади, в якій функціонує підприємство	_CE2
Цілі 7, 12	економічна екологічна	Забезпечення безперебійності функціонування підприємства	E_E1
		Підвищення ефективності використання ресурсів	E_E2
Ціль 9	економічна	Забезпечення належної інфраструктурної підтримки	E__1
		Розширення технологічних можливостей та впровадження інноваційних технологій та видів продукції	E__2
Цілі 13, 14, 15	екологічна	Екологічно-відповідальне ставлення до навколишнього середовища	__E1
		Ощадливе використання ресурсів, мінімізація відходів та викидів	__E2
Ціль 17	економічна соціальна екологічна	Залучення партнерів та розширення можливостей (співробітництво, інвестиції, технічна та інші підтримка)	ECE1

Джерело: складено автором

складовій сталого розвитку на мікрорівні відповідатимуть цілі забезпечення для працівників повного соціального пакету, створення можливостей для безперервного професійного розвитку, забезпечення рівних гендерних можливостей, забезпечення справедливої диференціації оплати праці з дотриманням розумного співвідношення між зарплатою керівного складу та основних працівників, а також забезпечення відкритості та прозорості діяльності підприємства.

На рівні держави соціальній та екологічній складовим відповідають шоста та одинадцята цілі сталого розвитку. На рівні ж підприємства цим складовим, на наш погляд, найкраще відповідатимуть цілі дотримання стандартів безпеки та екологічних норм, а також участь у життєдіяльності громади, в якій функціонує підприємство.

На перетині економічної та екологічної складових знаходяться сьома та дванадцята цілі сталого розвитку країни, які по відношенню до окремого підприємства можна визначити як забезпечення безперебійності функціонування підприємства та підвищення ефективності використання ресурсів.

Цілі підприємства щодо забезпечення належної інфраструктурної підтримки, розширення технологічних можливостей та впровадження інноваційних технологій та видів продукції відповідають економічній складовій сталого розвитку та співвідносяться з дев'ятою ціллю сталого розвитку України.

Тринадцята, чотирнадцята та п'ятнадцята цілі сталого розвитку на макрорівні пов'язані найбільш

тісно саме з екологічною складовою сталого розвитку. Цим цілям на рівні підприємства відповідатимуть цілі екологічно-відповідального ставлення до навколишнього середовища, а також ощадливого використання ресурсів, мінімізації відходів та викидів.

Економічній, соціальній та екологічній складовим відповідає сімнадцята ціль сталого розвитку України. На рівні підприємства така ціль може бути сформульована наступним чином: залучення партнерів та розширення можливостей (співробітництво, інвестиції, технічна та інша підтримка).

Слід зазначити, що останнім часом перед вітчизняними підприємствами розширюються можливості щодо досягнення ними поставлених цілей, зокрема, на основі їх об'єднання шляхом створення кластерних утворень.

Як справедливо наголошують науковці Гик В., Чушак А., «сталий розвиток економіки країни неможливий без посилення кластерного розвитку, а тому підвищення останнього неминуче веде до прискорення трансформації економіки» [16, с. 251]. На рівні країни створення кластерних структур вважають основою сталого розвитку Негляд А., Бабічев А. Вчені стверджують, що «хоча досвід функціонування кластерних структур в Україні є незначним, проте вони можуть стати важливим інструментом для забезпечення сталого економічного розвитку країни» [13, с. 157]. Формування кластерів підприємств як основу сталого регіонального розвитку розглядає Реутов В. Науковець вважає, що

«результативність та динаміка розвитку кластерних утворень у сучасних умовах багато в чому визначає рівень соціально-економічної стійкості розвитку регіонів» [18, с. 25]. Автор пов'язує це з тим, що саме формування на регіональному рівні кластерів підприємств дозволяє досягти вирішення багатьох завдань сталого регіонального розвитку в довгостроковій перспективі [18, с. 27].

Систематизація поглядів науковців щодо переваг кластерних утворень дозволила сформувати їх перелік та визначити відповідні мотиви підприємств для входження до складу кластеру (таблиця 2).

Як видно з таблиці, кластери як організаційні утворення мають суттєві переваги порівняно з окремими підприємствами або іншими формами їх об'єднань. Особливо це актуально для підприємств малого та середнього бізнесу. Ці переваги створюють ряд потенційних можливостей для підприємств-учасників кластера щодо покращення їхньої діяльності та спонукають підприємства до входження до кластерної структури, створюючи відповідну до цього мотивацію. При цьому, важливим є те, що потенційні можливості

підприємств-учасників кластера значною мірою позитивно впливають на досягнення визначених вище цілей сталого розвитку підприємств, що знайшло своє відображення в таблиці 3.

Як видно з таблиці 2 та таблиці 3 перевагою кластерів як організаційних утворень є ефективне об'єднання і консолідація їх учасників. Завдяки входженню до кластера підприємство отримує можливість налагодити взаємовигідні партнерські зв'язки з іншими учасниками (підприємствами, органами влади та місцевого самоуправління, науковими установами, освітніми закладами, тощо). Це сприяє залученню партнерів та розширенню можливостей підприємства, забезпеченню належної інфраструктурної підтримки його діяльності, розширенню технологічних можливостей та впровадженню інноваційних технологій та видів продукції. Крім того, завдяки цим потенційним можливостям забезпечується відкритість та прозорість діяльності підприємства-учасника кластера.

Для кластерних утворень характерне отримання ефекту масштабу і синергії, що створює більш широкі можливості для підприємств-учасників

Таблиця 2

Мотиви підприємств для входження до кластеру

Переваги кластерів як організаційних утворень	Мотиви для входження до кластеру (потенційні можливості для підприємств-учасників)
Ефективне об'єднання і консолідація учасників	налагодження взаємовигідних партнерських зв'язків з іншими учасниками
Отримання ефекту масштабу і синергії	підвищення ефективності функціонування підприємства
Приваблення інвестицій за рахунок створення додаткових можливостей для розвитку та прибутковості	залучення додаткових інвестицій, покращення власної інвестиційної привабливості
Висока адаптивність кластера як організаційного утворення	швидша адаптація до змін зовнішнього середовища, подолання кризових явищ
Забезпечення поєднання науки, техніки і виробництва, розробки та впровадження інновацій	отримання доступу до результатів наукових досліджень та розробок, їх впровадження у свою діяльність
Здатність акумулювати необхідні ресурси в єдину органічну систему	розширення матеріально-технічних, фінансових та кадрових можливостей
Ефективна спеціалізація та поділ праці учасників кластера	недопущення розпорошення наявних коштів та зусиль, спрямування їх в потрібному напрямку
Оптимізація процесів виробництва, логістики, обміну знаннями та ресурсами між учасниками	покращення продуктивності виробництва та ефективності діяльності
Створення дієвих механізмів ефективного використання та розвитку наявного потенціалу	удосконалення технологічного процесу, раціональної організації постачання, виробництва й збуту
Оптимізація виробничих та інших витрат, підвищення якості продукції	підвищення прибутковості, ефективне конкурування на ринку
Вплив на розвиток територій розташування	підвищення рівня соціальної відповідальності підприємства, формування його активної соціальної позиції
Широкі можливості для досягнення соціального ефекту	зміцнення кадрового потенціалу, розширення доступу до кваліфікованих кадрів, підвищення рівня оплати праці за рахунок вивільнених коштів
Широкі можливості для вирішення екологічних проблем	отримання доступу до ресурсозберігаючих та ощадливих технологій, перехід до екологічно чистого виробництва
Створення можливостей для розвитку людини як особистості	покращення умов праці, доступності навчання та підвищення кваліфікації працівників, створення умов для підтримки їх здоров'я та добробуту
Сприяє появі нових видів бізнесу в межах кластеру	розширення видів діяльності, джерел отримання додаткового доходу

Джерело: систематизовано автором на підставі джерел [10–19]

Таблиця 3

**Вплив входження підприємств до кластерних утворень на досягнення цілей
сталого розвитку підприємств-учасників кластера**

Потенційні можливості для підприємств-учасників кластера	Шифр цілі СР
налагодження взаємовигідних партнерських зв'язків з іншими учасниками	ECE1, E_1, E_2, C_5
підвищення ефективності функціонування підприємства	EC_2
залучення додаткових інвестицій, покращення власної інвестиційної привабливості	ECE1
швидша адаптація до змін зовнішнього середовища, подолання кризових явищ	E_E1, EC_2
отримання доступу до результатів наукових досліджень та розробок, їх впровадження у свою діяльність	E_2
розширення матеріально-технічних, фінансових та кадрових можливостей	E_E1, CE2, C_1, C_2, C_4
недопущення розпорошення наявних коштів та зусиль, спрямування їх в потрібному напрямку	E_E1, EC_2
покращення продуктивності виробництва та ефективності діяльності	E_E2, EC_2
удосконалення технологічного процесу, раціональної організації постачання, виробництва й збуту	E_2, E_E2, E2
підвищення прибутковості, ефективне конкурування на ринку	E_E2, EC_2
підвищення рівня соціальної відповідальності підприємства, формування його активної соціальної позиції	_CE2
зміцнення кадрового потенціалу, розширення доступу до кваліфікованих кадрів, підвищення рівня оплати праці за рахунок вивільнених коштів	_C_4
отримання доступу до ресурсозберігаючих та ощадливих технологій, перехід до екологічно чистого виробництва	_CE1, _E1, _E2
покращення умов праці, доступності навчання та підвищення кваліфікації працівників, створення умов для підтримки їх здоров'я та добробуту	EC_1, C_1, C_2, C_3
розширення видів діяльності, джерел отримання додаткового доходу	E_2, EC_2

Джерело: складено автором

кластера щодо підвищення ефективності їх функціонування. Це сприяє забезпеченню прибутковості та фінансової стійкості підприємства.

Кластерні структури мають ширші можливості щодо приваблення інвестицій, а отже дають змогу учасникам кластера залучати додаткові інвестиційні ресурси, покращуючи власну інвестиційну привабливість. Це сприяє залученню партнерів та розширенню можливостей підприємства.

Кластерні структури вважаються більш адаптивними організаційними утвореннями порівняно із окремими підприємствами або іншими видами об'єднань підприємств. Отже, входження до складу кластера дозволяє підприємству швидше адаптуватися до змін зовнішнього середовища та стійко долати кризові явища. За рахунок цієї здатності підприємство забезпечує безперебійність свого функціонування та підтримує належний рівень прибутковості та фінансової стійкості.

Функціонування кластерних утворень створює умови для поєднання науки, техніки і виробництва, розробки та впровадження інновацій. Підприємство-учасник кластера отримує доступ до результатів наукових досліджень та розробок, можливість впровадження інновацій (технологічних, продуктивних, управлінських) у свою діяльність. Це корелює з такою ціллю сталого розвитку підприємства, як розширення технологічних можливостей та впровадження інноваційних технологій та видів продукції.

В кластерних структурах об'єднання учасників дозволяє акумулювати необхідні ресурси в єдину

органічну систему, що розширює матеріально-технічні, фінансові та кадрові можливості кожного учасника. Це сприяє розширенню технологічних можливостей та впровадженню інновацій, забезпечує безперебійність функціонування підприємства. Крім цього, спрощення доступу до ресурсів дозволяє створити додаткові можливості для участі підприємства у життєдіяльності громади, впровадженню соціально-орієнтованих заходів.

Поєднання в рамках кластерної структури підприємств з різними функціональними можливостями дозволяє забезпечити ефективну спеціалізацію та поділ праці учасників кластера. З точки зору підприємства, що входить до складу кластера, це дає змогу не допустити розпорошення наявних у нього коштів та зусиль, спрямувати їх в потрібному напрямку. Це дозволяє забезпечити безперебійне функціонування підприємства за рахунок кооперації між учасниками, створити умови для забезпечення прибутковості та фінансової стійкості підприємства.

Завдяки оптимізації процесів виробництва, логістики, обміну знаннями та ресурсами між учасниками кластера, підприємство має змогу покращувати продуктивність виробництва та ефективності діяльності. Це знаходить відображення у підвищенні ефективності використання ресурсів, що відбивається на його прибутковості та фінансової стійкості.

Кластерні утворення характеризуються створенням дієвих механізмів ефективного використання

та розвитку наявного потенціалу, що дає змогу учасникам кластера удосконалювати технологічний процес, раціонально організувати постачання, виробництво й збут. Такі можливості дозволяють підвищити ефективність використання ресурсів, розширювати технологічні можливості, впроваджувати інновації, ощадливо використовувати ресурси з мінімізацією відходів та викидів.

Кластерні структури дозволяють оптимізувати виробничі та інші витрати, підвищувати якість продукції, що сприяє підвищенню прибутковості підприємства, його ефективному конкуруванню на ринку. Підприємство, що входить до складу кластера, демонструє вищу прибутковість та фінансову стійкість, має вищий рівень конкурентоспроможності порівняно з окремими підприємствами завдяки ефективному використанню ресурсів.

Утворення кластерів чинить вплив на розвиток території розташування. Це дозволяє підприємству підвищувати рівень своєї соціальної відповідальності, демонструючи активну соціальну позицію, що відповідає цілі щодо участі підприємства у життєдіяльності громади, в якій воно функціонує.

Кластери створюють ширші можливості для досягнення соціального ефекту, дозволяючи своїм учасникам зміцнювати свій кадровий потенціал, розширюючи доступ до кваліфікованих кадрів, а також створює можливість підвищення рівня оплати праці за рахунок вивільнених коштів, що дозволить забезпечити справедливую диференціацію оплати праці.

Крім того, кластеризація створює широкі можливості для вирішення екологічних проблем регіону. Підприємства, що входять до складу кластерної структури, отримують доступ до ресурсозберігаючих та ощадливих технологій, можливість перейти до екологічно чистого виробництва. Це сприяє дотриманню стандартів безпеки та екологічних норм, екологічно-відповідальному ставленню до навколишнього середовища, ощадливому використанню ресурсів, мінімізації відходів та викидів.

Слід погодитись з Петуховою О. [19], що кластеризація створює можливості для розвитку людини як особистості. З такими можливостями можна пов'язати досягнення цілей сталого розвитку підприємства щодо створення належних умов праці та відпочинку працівників, покращення продуктивності праці, забезпечення для працівників повного соціального пакету, створення можливостей для безперервного професійного розвитку, забезпечення рівних гендерних можливостей працівників.

Кластеризація також сприяє появі нових видів бізнесу в межах кластеру, дозволяючи підприємствам розширювати види діяльності, джерела отримання доходу. Завдяки цьому можуть бути розширені технологічні можливості та впроваджені інновації на підприємстві, забезпечено високий рівень його прибутковості та фінансової стійкості.

Висновки. Таким чином, малі та середні підприємства, що вважаються найбільш динамічними структурами бізнесу, в умовах погавлення конкурентної боротьби можуть програвати великим підприємствам, які хоча й не вирізняються гнучкістю, проте демонструють більшу стійкість та мають внутрішні резерви підвищення ефективної діяльності. З огляду на це, перед малими та середніми підприємствами постає питання пошуку шляхів забезпечення власної конкурентоспроможності та стійкості, одним з яких може стати участь підприємств у кластерах.

Можна з упевненістю стверджувати, що кластеризація є складним процесом, який відкриває перед підприємствами, зокрема з числа малого та середнього бізнесу, широкі можливості щодо покращення своєї діяльності. Участь у кластерних утвореннях дає змогу налагодити взаємовигідні зв'язки з науковими та дослідницькими установами, що сприяє більш активному впровадженню в діяльність підприємств продуктивних, технологічних та інших інновацій. Зміцнення ресурсної бази, розширення можливостей по залученню інвестицій, удосконалення процесів постачання, виробництва та збуту, взаємовигідний обмін ресурсами та знаннями стають запорукою підвищення ефективності як кластера в цілому, так і кожного його учасника. Крім того, кластеризація сприяє вирішенню низки проблем соціального та екологічного характеру. Використання цих можливостей дозволить підприємствам забезпечити вдосконалення своєї діяльності на засадах сталого розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Шморгун Є. Модель сталого розвитку як економічна категорія. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2022. № 4. С.197–201. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-308-4-31> (дата звернення: 17.02.2025)
2. Вецко Т. М. Сталий розвиток підприємства: проблеми та перспективи. Актуальні проблеми економіки та управління : збірник наукових праць молодих вчених. 2019. Вип. 13. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/d6885fa6-f875-4e0e-9a14-e4a7fcb6e163/content> (дата звернення: 17.02.2025)
3. Воронько-Невіднича Т.В., Коваль О.О., Колода О.Ф. Управління розвитком підприємства як необхідна умова досягнення цілей сталого розвитку. *Економіка та суспільство*. 2021. № 25. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-80> (дата звернення: 17.02.2025)
4. Дем'яненко Т. І. Сталий розвиток вітчизняних підприємств в сучасних економічних умовах. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Економіка і управління*. 2020. Т. 31(70). № 2(1). С. 185–188.
5. Огієнко А. Сталий розвиток підприємства: сутність поняття, перспективи та перешкоди. *Modeling the development of the economic systems*. 2024. №3. С. 222–228. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2024-13-31> (дата звернення: 17.02.2025)

6. Петролюк Ю. С. Сталій розвиток як стратегічна перевага для підприємства. *Економіка та суспільство*. 2024. №68. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-148> (дата звернення: 17.02.2025)

7. Степанова О.В., Обидьєнова Т.С., Степанова Н.С. Визначення системи цілей та оцінка рівня сталого розвитку промислових підприємств. *Бізнес Інформ*. 2024. №2. С.166–175. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-2-166-175> (дата звернення: 17.02.2025)

8. Шашина М.В., Мосійчук Д.О. Параметричні характеристики сталого розвитку підприємства. *Ефективна економіка*. 2022. №3. URL: <http://economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10049> (дата звернення: 17.02.2025)

9. Хахалев Д.О. Оцінка забезпеченості сталого розвитку підприємства. *Бізнес Інформ*. 2024. №5. С. 338–344. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-5-338-344> (дата звернення: 17.02.2025)

10. Мельник В.В. Кластерна модель економіки: світовий досвід та перспективи України. *Інтелект XXI*. 2018. № 4. С. 19–22.

11. Лаврухіна К.О. Кластери як організаційно-економічний механізм функціонування інноваційної діяльності в Україні і світі. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 50-2. С. 53–57. URL: http://bses.in.ua/journals/2020/50_2_2020/12.pdf (дата звернення: 17.02.2025)

12. Карпенко А. В., Карпенко Н. М. Механізм управління розвитком кластерів в Україні як особливою формою бізнес-спільнот. *Економіка і організація управління*. 2023. № 2 (50). С.61–75. DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2023.2.6> (дата звернення: 17.02.2025)

13. Негляд А. В., Бабічев А. В. Кластерні структури як організаційна основа здійснення стратегічної реорганізації підприємств. *Проблеми економіки*. 2023. № 2 (56). С. 156–167

14. Соколовський С. А., Черкашина М. В., Науменко М. О. Управління розвитком кластерно-мережних структур. *Бізнес Інформ*. 2015. №4. С.269–272. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2015-4_0-pages-269_272.pdf (дата звернення: 17.02.2025)

15. Волик С.В., Савченко Т.В., Прібільнова І.Б. Стратегічне управління конкурентоспроможністю аграрного сектору: розвиток кластерних структур. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Т. 8. № 4. С. 371–375. URL: http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2024/02/ujae_2023_r04_a59.pdf (дата звернення: 17.02.2025)

16. Гик В., Чушак А. Впровадження обліку в кластерних утвореннях для забезпечення цілей сталого розвитку. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. 2024. №6. С.249–263.

17. Загвойська Л. Д. Кластери як інструмент екологізації регіональної економіки. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 5. С. 35–44

18. Реутов В.Є. Формування кластерів підприємств як основа сталого регіонального розвитку: адаптація світового досвіду. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 5. С. 25–28.

19. Петухова О.М. Системний підхід до формування інноваційних структур кластерного типу. *Наук. пр. НУХТ*. 2011. № 37–38. С. 274–278.

20. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825> (дата звернення: 17.02.2025)

REFERENCES:

1. Shmorhun Ye. (2022) Model staloho rozvytku yak ekonomichna katehoriia [Model of sustainable development as an economic category]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky – Bulletin of Khmelnytsky National University. Economic Sciences*, vol. 4, pp.197–201. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-308-4-31> (accessed February 17, 2025)

2. Vetsko T. M. (2019) Stalyi rozvytok pidpriemstva: problemy ta perspektyvy [Sustainable development of the enterprise: problems and prospects]. *Aktualni problemy ekonomiky ta upravlinnia : zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh – Current problems of economics and management: collection of scientific works of young scientists*, vol. 13. Available at: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/d6885fa6-f875-4e0e-9a14-e4a7f-cb6e163/content> (accessed February 17, 2025)

3. Voronko-Nevidnycha T.V., Koval O.O., Koloda O.F. (2021) Upravlinnia rozvytkom pidpriemstva yak neobkhidna umova dosiahnennia tsilei staloho rozvytku [Enterprise development management as a necessary condition for achieving sustainable development goals]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, vol. 25. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-80> (accessed February 17, 2025)

4. Demianenko T. I. (2020) Stalyi rozvytok vitchyznianskykh pidpriemstv v suchasnykh ekonomichnykh umovakh [Sustainable development of domestic enterprises in modern economic conditions]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Ekonomika i upravlinnia – Scientific notes of the V. I. Vernadsky Tavrichesky National University. Series: Economics and Management*, vol. 31(70), no. 2(1), pp.185–188.

5. Ohienko A. (2024) Stalyi rozvytok pidpriemstva: sutnist poniattia, perspektyvy ta pereshkody [Sustainable development of an enterprise: the essence of the concept, prospects and obstacles]. *Modeling the development of the economic systems*, vol. 3, pp. 222–228. DOI: <https://doi.org/10.31891/ndes/2024-13-31> (accessed February 17, 2025)

6. Petroliuk Yu. S. (2024) Stalyi rozvytok yak stratehichna perevaha dla pidpriemstva [Sustainable development as a strategic advantage for an enterprise]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, vol. 68. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-148> (accessed February 17, 2025)

7. Stepanova O.V., Obydiennova T.S., Stepanova N.S. (2024) Vyznachennia systemy tsilei ta otsinka rivnia staloho rozvytku promyslovykh pidpriemstv [Defining a system of goals and assessing the level of sustainable development of industrial enterprises]. *Biznes Inform – Business Inform*, vol. 2, pp. 166–175. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-2-166-175> (accessed February 17, 2025)

8. Shashyna M.V., Mosiichuk D.O. (2022) Parametrychni kharakterystyky staloho rozvytku pidpriemstva [Parametric characteristics of sustainable development of an enterprise]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*,

vol. 3. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10049> (accessed February 17, 2025)

9. Khakhaliev D.O. (2024) Otsinka zabezpechenosti staloho rozvytku pidpriemstva [Assessment of the provision of sustainable development of an enterprise]. *Biznes Inform – Business Inform*, vol. 5, pp. 338–344. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-5-338-344> (accessed February 17, 2025)

10. Melnyk V.V. (2018) Klasterna model ekonomiky: svitovii dosvid ta perspektyvy Ukrainy [Cluster model of the economy: world experience and prospects for Ukraine]. *Intelekt XXI – Intellect XXI*, vol. 4, pp. 19–22.

11. Lavrukina K.O. (2020) Klastery yak orhanizatsiino-ekonomichniy mekhanizm funktsionuvannia innovatsiinoi diialnosti v Ukraini i sviti [Clusters as an organizational and economic mechanism for the functioning of innovative activity in Ukraine and the world]. *Prychornomorski ekonomichni studii – Black Sea Economic Studies*, vol. 50-2, pp. 53–57. Available at: http://bses.in.ua/journals/2020/50_2_2020/12.pdf (accessed February 17, 2025)

12. Karpenko A. V., Karpenko N. M. (2023) Mekhanizm upravlinnia rozvytkom klasteriv v Ukraini yak osoblyvoi formoiu biznes-spilnot [Mechanism of management of cluster development in Ukraine as a special form of business communities]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia – Economics and management organization*, vol. 2(50), pp. 61–75. DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2023.2.6> (accessed February 17, 2025)

13. Nehliad A. V., Babichev A. V. (2023) Klasterni struktury yak orhanizatsiina osnova zdiisnennia stratehichnoi reorhanizatsii pidpriemstv [Cluster structures as an organizational basis for implementing strategic reorganization of enterprises]. *Problemy ekonomiky – Problems of economy*, vol. 2 (56), pp. 156–167.

14. Sokolovskyi S. A., Cherkashyna M. V., Naumenko M. O. (2015) Upravlinnia rozvytkom klasternomereznykh struktur [Management of the development of cluster-network structures]. *Biznes Inform – Business Inform*, vol. 4, pp. 269–272. Available at: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2015-4_0-pages-269_272.pdf (accessed February 17, 2025)

15. Volyk S.V., Savchenko T.V., Pribylnova I.B. (2023) Stratehichne upravlinnia konkurentospromozhnistiu aharnoho sektoru: rozvytok klasternykh struktur [Strategic management of the competitiveness of the agricultural sector: development of cluster structures]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky – Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*, vol. 8, no. 4, pp. 371–375. Available at: http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2024/02/ujae_2023_r04_a59.pdf (accessed February 17, 2025)

16. Hyk V., Chushchak A. (2024) Vprovadzhennia obliku v klasternykh utvorenniakh dlia zabezpechennia tsilei staloho rozvytku [Implementation of accounting in cluster formations to ensure sustainable development goals]. *Acta Academiae Beregsiensis. Economics*, vol. 6, pp. 249–263.

17. Zahvoiska L. D. (2014) Klastery yak instrument ekolohizatsii rehionalnoi ekonomiky [Clusters as a tool for greening the regional economy]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy – Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, vol. 5, pp. 35–44.

18. Reutov V.Ie. (2012) Formuvannia klasteriv pidpriemstv yak osnova staloho rehionalnoho rozvytku: adaptatsiia svitovoho dosvidu [Formation of enterprise clusters as a basis for sustainable regional development: adaptation of world experience]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, vol. 5, pp. 25–28.

19. Pietukhova O.M. (2011) Systemnyi pidkhid do formuvannia innovatsiinykh struktur klasternoho typu [Systemic approach to the formation of innovative cluster-type structures]. *Nauk. pr. NUKhT – Scientific. pr. NUHT*, vol. 37–38, pp. 274–278.

20. Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 30 veresnia 2019 roku № 722/2019 [On the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period up to 2030: Decree of the President of Ukraine dated September 30, 2019 No. 722/2019]. Available at: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825> (accessed February 17, 2025)